

A detailed historical map of the Oude Turnhout area, showing a complex network of roads, fields, and buildings. The map is color-coded with green for fields and yellow for roads. The text "OUD TURNHOUT" is prominently displayed in the center. Other labels include "H. DE K. SINGDE" and "H. DE K. SINGDE".

J. CLAESSEN, B. VAN GENECHTEN,
G. VERBEELEN, E. DIRIX, A. SYS,
E. AUDENAERT & K. BOUCKAERT
NOVEMBER 2017

COLOFON

Opgraving ☐
Vergunningsnummer:
Datum aanvraag:
Naam aanvrager:
Naam site:

Prospectie ☒
2017/192
oktober 2017
Jan Claesen
Oud-Turnhout, Gommers (OUGO)

Project

Archeologische prospectie met ingreep in de bodem – Oud-Turnhout, Gommers.

Opdrachtgever

RDK nv
Merksplassesteenweg 18
2310 Rijkevorsel

Opdrachtnemer

ARCHEBO bvba
Merelnest 5
B-3470 Kortenaken, België
BE 0834.280.172

+32 (0)499/24.65.89
info@archebo.be

Projectuitvoering

Jan Claesen, ARCHEBO bvba
Kevin Bouckaert, ARCHEBO bvba
Giel Verbeelen, ARCHEBO bvba
Jeroen Wijnen, Laagland Archeologie

ARCHEBO-rapport 2017/192
ISSN 2034-5615

© 2017 ARCHEBO bvba

ARCHEBO aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen worden in een geautomatiseerd gegevensbestand, en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze, zonder voorafgaandelijke toestemming van de opdrachtgever.

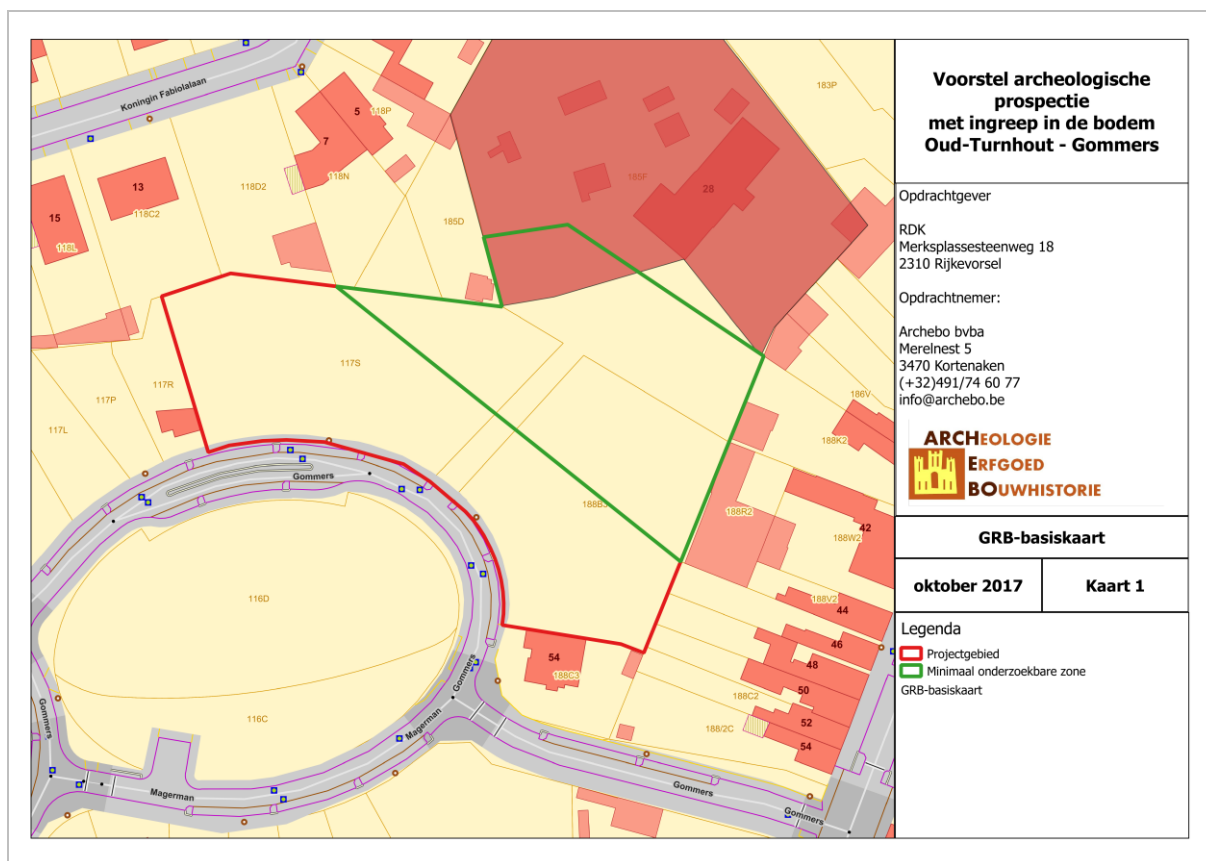
Inhoud

Administratieve fiche	i
1. Inleiding	1
2. Projectbeschrijving	1
3. Situering van het onderzoeksgebied	3
4. Landschappelijke en bodemkundige situering	4
5. Archeologische verwachting	6
5.1. Geschiedenis	6
5.2. Historische kaarten	6
5.3. Centraal Archeologische Inventaris	8
5.4. Conclusie	9
6. Resultaten van het vooronderzoek	10
6.1. Methode en strategie	10
6.2. Archeologisch niveau en profielen	11
6.3. Resultaat proefsleuven	13
6.4. Archeologische vondsten	18
7. Evaluatie, waardering en aanbevelingen	18
7.1. Evaluatie en beantwoording onderzoeksvragen	18
7.2. Waardering en aanbevelingen	20
8. Bibliografie	21
9. Figurenlijst	22
10. Sporenlijst	23

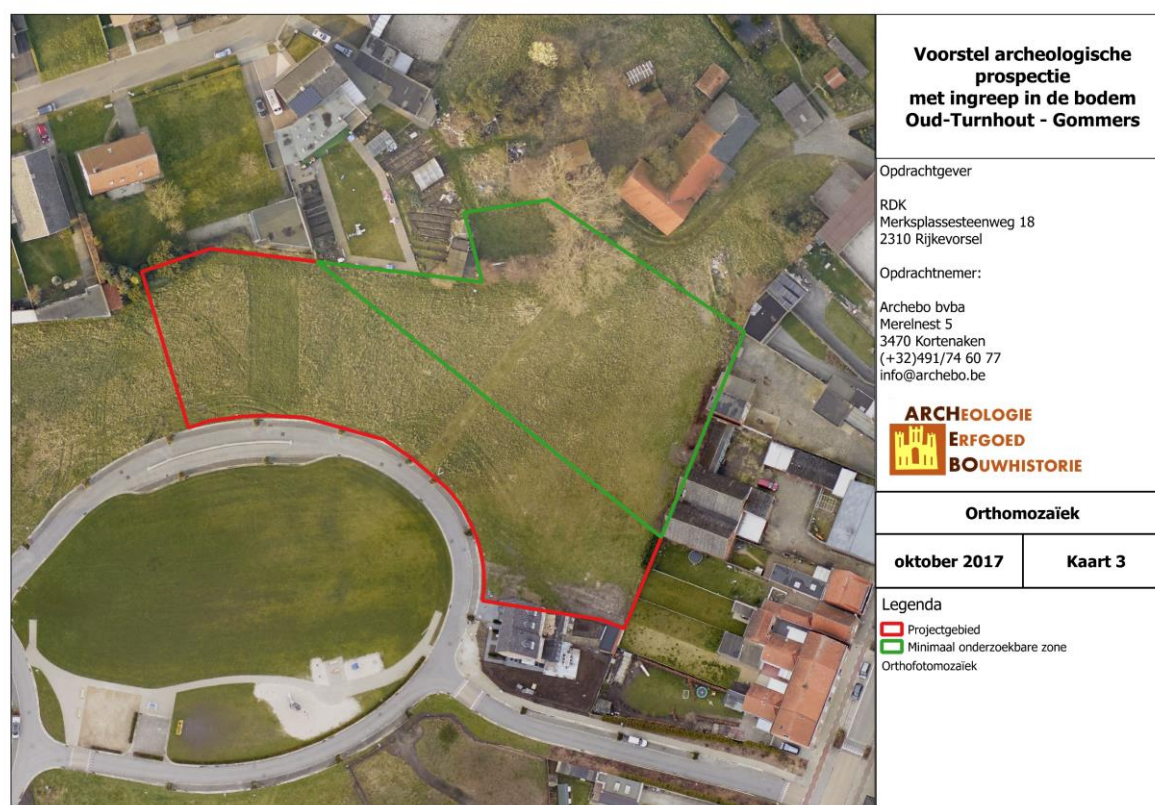
ADMINISTRATIEVE FICHE

Opdrachtgever		RDK nv	
Uitvoerder		ARCHEBO bvba	
Vergunninghouder		Jan Claesen	
Bewaarplaats archief		RDK nv	
Bewaarplaats vondsten		RDK nv	
Vergunningsnummer		2017/192	
Projectcode		OUGO	
Vindplaatsnaam		Oud-Turnhout, Gommers	
Locatie	Provincie	Antwerpen	
	Gemeente	Oud-Turnhout	
	Deelgemeente	Oud-Turnhout	
	Plaats	Gommers	
Lambertcoördinaten	A	X	192542,579
		Y	223176,579
	B	X	192605,037
		Y	223149,726
	C	X	192586,575
		Y	223103,692
	D	X	192509,372
		Y	223165,430
Kadaster (Geopunt 2017)		Oud-Turnhout, Afd. 2, Sec. F, Percelen: 117S, 185F (deel), 188B3	

Begin- en einddatum terreinwerk	27/11/2017
Grootte projectgebied	ca. 6.668 m ²
Minimaal te onderzoeken zone	ca. 3.200 m ²
Grootte onderzochte oppervlakte	ca. 350 m ²

Figuur 1: Situering van het projectgebied op de GRB-kadasterkaart (Geopunt, 2017)

Figuur 2: Situering van het projectgebied op orthofoto (Geopunt, 2017)

1. INLEIDING

Op het terrein zal een nieuwe verkaveling gerealiseerd worden. Deze werken zullen gepaard gaan met een ingreep in de bodem, hierdoor werd een archeologische prospectie met ingreep in de bodem opgelegd door het Agentschap Onroerend Erfgoed aan de bouwheer.

De opdracht werd door de bouwheer, RDK nv, toegekend aan ARCHEBO bvba en uitgevoerd op 27 november 2017.

Dit document vormt het eindrapport van deze opdracht.

2. PROJECTBESCHRIJVING¹

Het plangebied heeft een oppervlakte van 6.668m² en wordt verkaveld voor het vormen van 25 loten voor halfopen en gesloten bebouwing. Het grenst aan, en overlapt deels met, een hoevecomplex met moestuin en boomgaard. Dit hoevecomplex is beschermd als monument sinds 17 mei 1999.²

Uitgaande van de bodemkaart bestaat de ondergrond uit een (matig) natte zandbodem met dikke antropogene humus A-horizont (bodemserie Zdm en Zem). De antropogene horizont is waarschijnlijk een plaggenbodem, een indicator voor historische landbouwgronden, welke inderdaad zichtbaar zijn op de Ferrariskaart. Net ten noordoosten van het plangebied zijn op deze kaart gebouwen en moestuinen zichtbaar, vermoedelijk een vroegere fase van het bovenvermeld beschermd hoevecomplex.

Het plangebied heeft niet alleen een hoge archeologische verwachting omwille van de nabijheid van een historisch hoevecomplex, maar ook omwille van de gunstige topografische ligging op de hogere delen van een zandrug nabij de vallei van de Aa. Tevens ligt het plangebied tussen het gehucht 'Eigen' en de historische kern van Oud-Turnhout. Er zijn aanwijzingen dat in de buurt van Eigen een *allodium* van een zekere Gerard van Duffel lag, dat in 1187 werd overgedragen aan de Tempeliers.³ In de kern van Oud-Turnhout, slechts 200 m ten noordoosten van het plangebied, zijn tijdens archeologisch onderzoek nederzettingssporen uit de late middeleeuwen aan het licht gekomen.

In 2002-2003 werd de verkaveling 'Eigen', welke voor een deel overlapt met het plangebied onderzocht door middel van proefsleuven door het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium (IAP). In het gehele toenmalige plangebied werden proefsleuven aangelegd volgens de 'Lorraine'-methode, d.w.z. in een geschrinkt patroon en met een sleufbreedte van 2 m, een sleuflengte van 10 of 30 m, en een tussenafstand van 10 of 12 m. Daarbij werden in het noordelijk deel van de verkaveling een beperkt aantal (n=4) (paal)kuilen van beperkte diepte (max. 10 cm) aangetroffen op 30-35 cm onder het toenmalige maaiveld. Ter hoogte van deze zone werd een groot kijkvenster/opgravingsvlak aangelegd van ca. 620 m². Wegens de afwezigheid van vondstmateriaal konden de sporen niet gedateerd worden. Buiten de zone met de sporen werden geen archeologische resten aangetroffen.

¹ Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Oud-Turnhout, Gommers, Agentschap Onroerend Erfgoed

² <https://besluiten.onroerenderfgoed.be/besluiten/3417>

³ Dillo M. & van Synghel G.A.M. 2000: Oorkondeboek van Noord-Brabant tot 1312. II. De heerlijkheden Breda en Bergen op Zoom, Den Haag, nr. 918 (verwijzing in niet-gepubliceerde nota: Leenders K.A.H.W. 2001: De plaats van Eigen in de lokale en regionale geschiedenis, Den Haag).

Aangezien het huidige plangebied al voor een deel onderzocht is tijdens het proefsleuvenonderzoek van het IAP, en daarbij geen waardevolle archeologische resten zijn vastgesteld, komt slechts een deel van het terrein in aanmerking voor een (bijkomende) prospectie met ingreep in de bodem. Het betreft het gebied dat het dichtst bij het beschermd hoevecomplex gelegen is, en dat geen deel uitmaakt van het onderzoek in 2002-2003. Daarnaast wordt ook een buffer voorzien om de resultaten te kunnen koppelen aan het onderzoek van het IAP. Van de toenmalige prospectie zijn immers enkel schetsmatige plannen en summiere verslagen overgeleverd. De te onderzoeken zone bedraagt ca. 3.200 m². Indien de sleuven van het IAP niet worden aangesneden tijdens het veldonderzoek, wordt de onderzoekszone uitgebreid in zuidwestelijke richting tot het voormalige onderzoeksgebied bereikt is.

Het doel van de prospectie met ingreep in de bodem is een archeologische evaluatie van het terrein. Dit houdt in dat het archeologisch erfgoed opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd wordt, en dat de potentiële impact van de geplande werken op de archeologische resten wordt bepaald. Onderdeel van de evaluatie is dat er mogelijkheden gezocht worden om *in situ* behoud te bewerkstelligen en, indien dit niet kan, er aanbevelingen worden geformuleerd voor vervolgonderzoek (ruimtelijke afbakening, diepteligging, strategie, doorlooptijd, te voorziene natuurwetenschappelijke onderzoeken en conservatietechnieken, voorstel onderzoeksvragen).⁴

Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

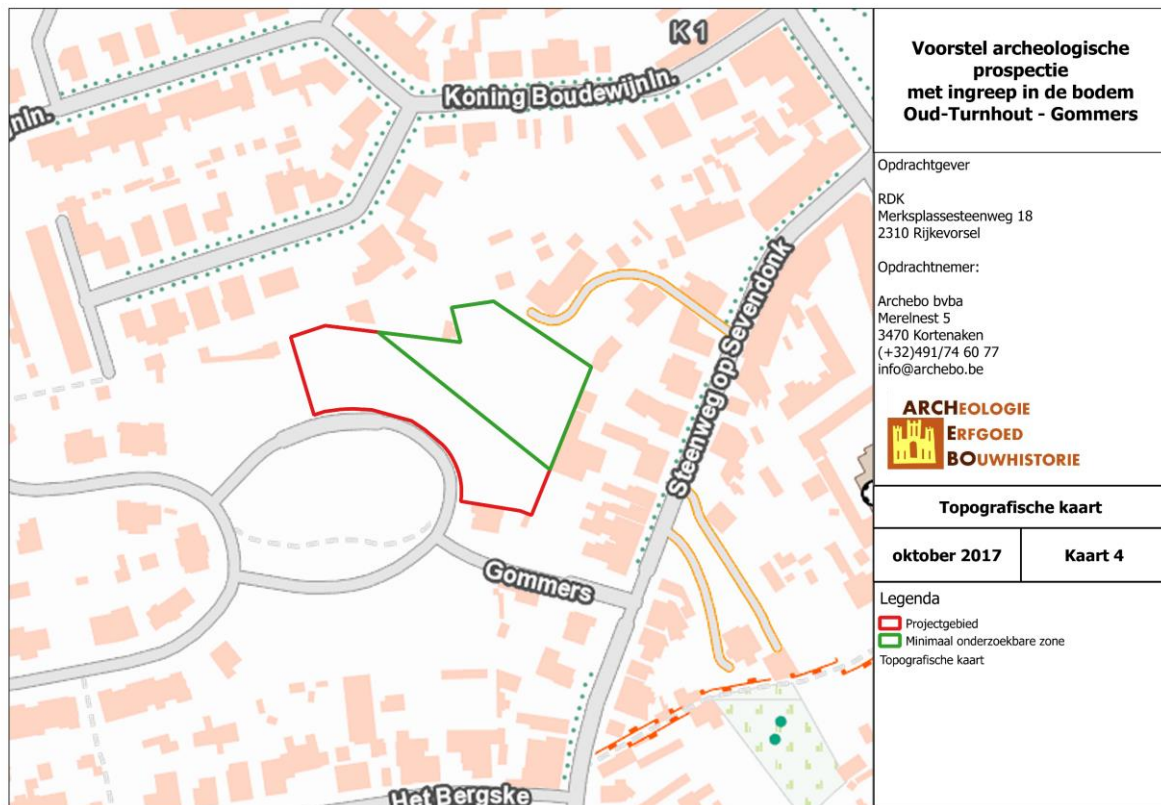
- *Welke zijn de waargenomen horizonten (beschrijving + duiding)?*
- *In hoeverre is de bodemopbouw intact?*
- *Wat is de relatie tussen de bodem en de landschappelijke context?*
- *Waardoor kan het ontbreken van een horizont verklaard worden?*
- *Zijn er teken van erosie of (andere) verstoringen?*
- *Zijn de proefsleuven van 2002-2003 waarneembaar? Komt de ligging van de sleuven overeen met de weergave op het overzichtsplan in bijlage 4?*
- *Is er sprake van een of meerdere begraven bodems?*
- *Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.*
- *Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?*
- *Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?*
- *Wat is de relatie tussen de bodem en de archeologische sporen?*
- *Is er een bodemkundige verklaring voor de (partiële) afwezigheid van archeologische sporen? Zo ja, welke?*
- *Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?*
- *Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?*
- *Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie afgebakend worden (incl. de argumentatie)? Staan deze mogelijk in verband met het beschermd hoevecomplex?*
- *Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?*
- *Zijn er indicaties voor de aanwezigheid van funeraire context? Zo ja,*
 - *Hoeveel niveaus zijn te onderscheiden?*
 - *Wat is de omvang?*
 - *Komen oversnijdingen voor?*
 - *Wat is het geschatte aantal individuen?*
- *Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?*
- *Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?*
- *Wat zijn mogelijke maatregelen voor behoud in situ van waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijk ontwikkeling?*
- *Indien waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling niet in situ bewaard kunnen blijven:*
 1. *Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?*

⁴ Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Oud-Turnhout, Gommers, Agentschap Onroerend Erfgoed

2. Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij de aanpak van het vervolgonderzoek?
- Welke vraagstellingen zijn relevant voor vervolgonderzoek?
 - Is voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijk onderzoek nodig? Zo ja, welke type(s) van stalen kunnen kenniswinst opleveren en in welke hoeveelheid?
 - Is de gehanteerde methodiek effectief gebleken en was een optimale evaluatie van het archeologisch bodemarchief mogelijk? Zo nee, welke alternatieve uitvoeringswijzen kunnen tot betere resultaten leiden?

3. SITUERING VAN HET ONDERZOEKSGBIED

Het plangebied bevindt zich nabij het centrum van Oud-Turnhout, in de Antwerpse Noorderkempen, in het gebied tussen de Gommers, Steenweg op Sevendonk, Koning Boudewijnlaan en Koningin Fabiolalaan en dit op de percelen 117S, 185F (deel), 188B3. Oud-Turnhout wordt begrensd door Arendonk, de beek de Wamp, Kasterlee, Turnhout, deels door het kanaal Dessel-Schoten en deels door Ravels.⁵ Het plangebied ligt op minder dan 2,5 km van de Grote Markt van Turnhout.

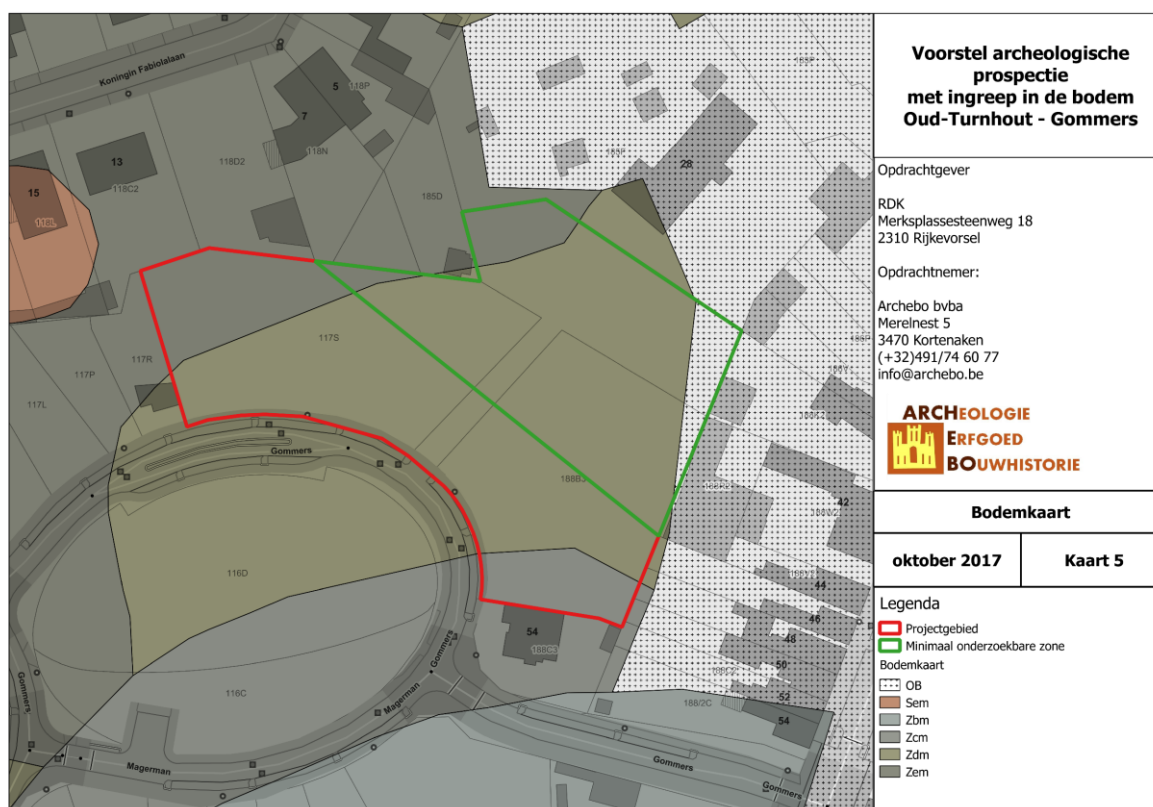

Figuur 3: Topografische kaart van het gebied met aanduiding van het plangebied (NGI, 2015).

⁵ Oud-Turnhout, op: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/120753>, laatst geraadpleegd op 26 oktober 2017

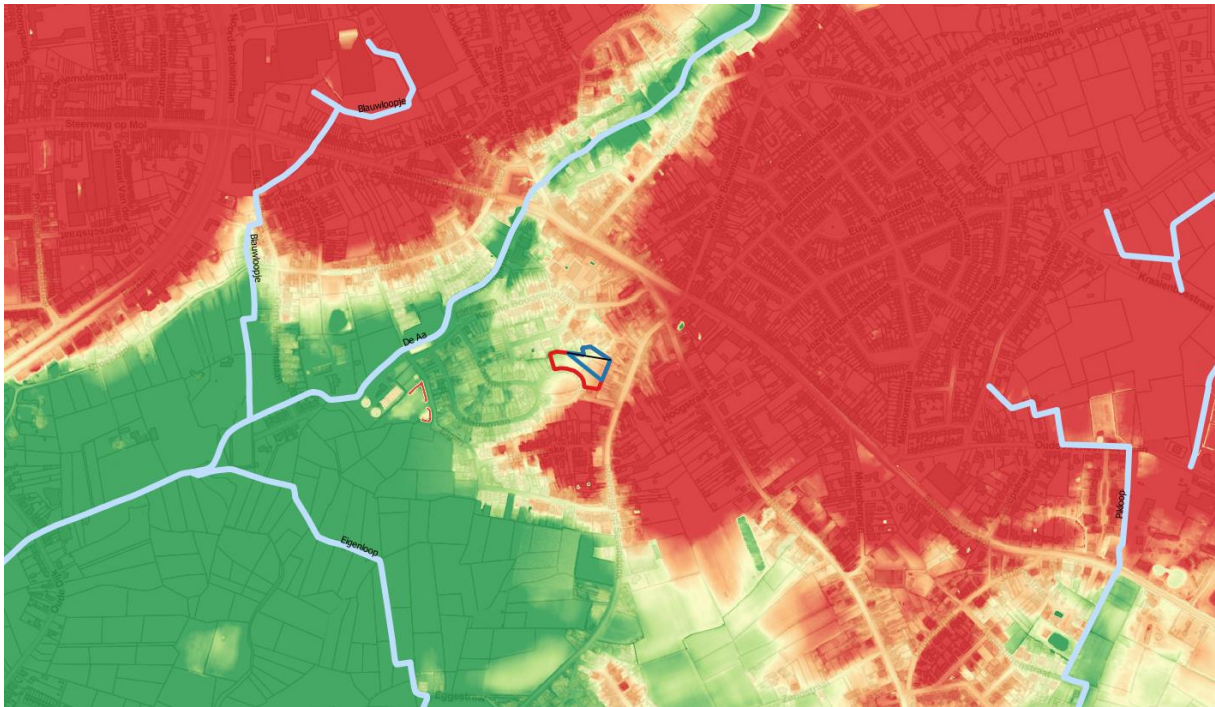
4. LANDSCHAPPELIJKE EN BODEMKUNDIGE SITUERING

Het projectgebied staat op de bodemkaart gekarteerd als Zdm, Zem en bebouwde zone (OB). Zdm wordt gekenmerkt door matig natte en matig gleyige zandbodems met dikke antropogene humus A-horizont. Deze plaggenbodems hebben een homegeen humeuze bruinachtig of grijsachtige bovengrond van minstens 60 cm dik. De onderkant van het plaggendeek is dikwijls zwartachtig en zeer humusrijk. Het betreft de bouwlaag van een begraven profiel in het plaggendeek verwerkt. Indien het begraven profiel een verbrokkelde textuur B is of een gesolifueerde afzetting komen duidelijk roestverschijnselen voor. Is de ondergrond gevormd door een hydromorfe Podzol dan worden roestverschijnselen moeilijk te herkennen. In het plaggendeek vindt men roestverschijnselen tussen 40 en 60 cm. Zem-bodems zijn natte zandbodems met dikke antropogene humus A-horizont. Deze zijn sterk gleyig met reductiehorizont. Zem is een hydromorfe plaggenbodem. De antropogene humeuze A-horizont is meer dan 60 cm dik en vertoont roestverschijnselen vanaf 20 cm diepte. De A-horizont rust op een hydromorfe Podzol, een verbrokkelde textuur B of een gleybodem.

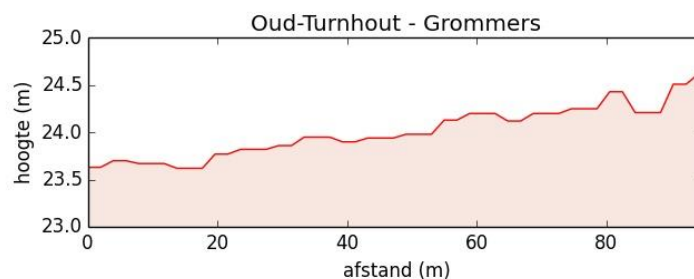

Figuur 4 : Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied.

Op het Digitaal Hoogtemodel is duidelijk op te merken dat het terrein gelegen is op de gradiëntzone van de Aa-vallei. Het plangebied ligt op de (noord)westelijke helling naar de Aa toe en ligt tussen 23,0 en 24,5m TAW

Figuur 5 : Projectgebied op Digitaal Hoogtemodel

Figuur 6 : Hoogteprofiel doorheen het plangebied in O-W richting

Het plangebied bevindt zich in de Noorderkempen, en meer bepaald in de Turnhoutse Kempen. De Noorderkempen is een substreek van de aardrijkskundige (diluviale) zandstreek.⁶ De Kempen worden gekenmerkt door zanderige bodem, waardoor de Kempen tot omstreeks 1860 grotendeels bedekt waren met heide, eikenbos, vennen en veengebieden. Het plangebied bevindt zich volgens de traditionele landschappenkaart op de grens van 'Stedelijk gebieden en havengebied', wat aansluit aan het stedelijk gebied van de stad Turnhout en de 'Centrale Kempen'. De Centrale Kempen wordt gekenmerkt door vlakke en golvende topografie met een duidelijke gerichtheid van valleien, ruggen en bewoning. Het bosrijk zachtgolvend gebied met een uitgesproken parallelle reliëfstructuur gevormd door de valleien en de langsliggende ruggen van pliocene zanden en plaatselijk bedekt met Holocene rivierduinen.

⁶ Kempen (streek), op: [https://nl.wikipedia.org/wiki/Kempen_\(streek\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Kempen_(streek)), laatst geraadpleegd op 26 oktober 2017

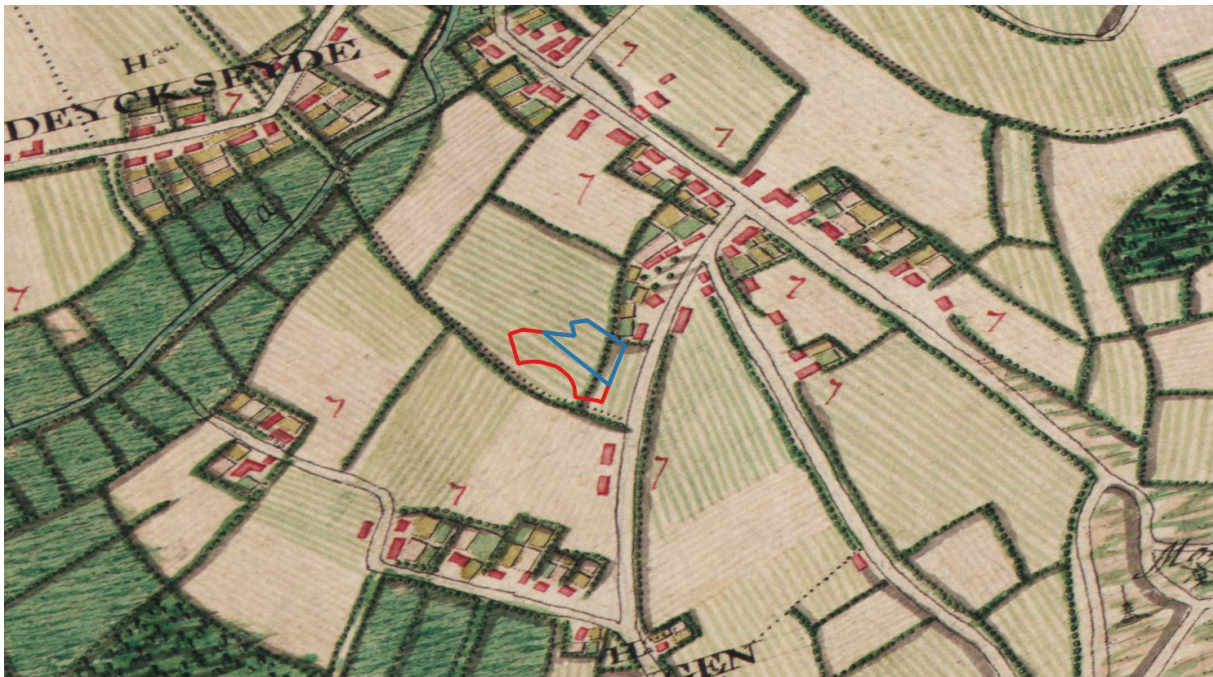
5. ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

5.1. GESCHIEDENIS

Over de oorsprong en de betekenis van de naam Oud-Turnhout is men het nog steeds niet eens. Nochtans duikt de naam reeds in de 14de-15de eeuw op: *Vetus Turnholtum* (1333), *Oud-Tuernout* (1405-1406), *Viès-Tournout* (1414). 'Hout' verwijst naar bos. Over de herkomst van 'turn' zijn er meerdere theorieën. 'Turn' zou van het Germaanse *turn* of *torn* afstammen, wat toren betekent. Deze uitkijktoren aan de rand van het bos diende om invallende volkstammen te bespeuren. 'Turn' kan ook afgeleid zijn van het Germaanse *Turnum*, wat doornboom betekent. Ook *Tuerenhoutervoort* en *Turnichalt* worden als mogelijke oorsprong van Turnhout aangehaald. *Tuerenhoutervoort* betekent doorwaadbare plaats op de weg naar Turnhout. Sommigen dachten aan de plaats waar nu bij het binnenkomen van Oud-Turnhout, vanuit Turnhout, de brug over de Aa ligt. Daaruit concludeerde men dat die doorwaadbare plaats zich op het Stokt (de weg van Turnhout naar Antwerpen) bevond. *Turnichalt* werd ten tijde van de Salische Franken (Wet van 422) vermeld als Maalberg of vergader- of rechtsplaats. Maar vermits er geen bewijzen zijn dat de Salische Franken zich in onze streken hebben gevestigd, is men van deze theorie afgestapt. Ook voor 'oud' zijn twee verklaringen mogelijk. Het is ofwel letterlijk te interpreteren: de oudste bevolkte gehuchten van Turnhout, maar het kan evenzeer van het Middelnederlandse *ouwe* komen, een met water doorneden beemd.⁷

5.2. HISTORISCHE KAARTEN

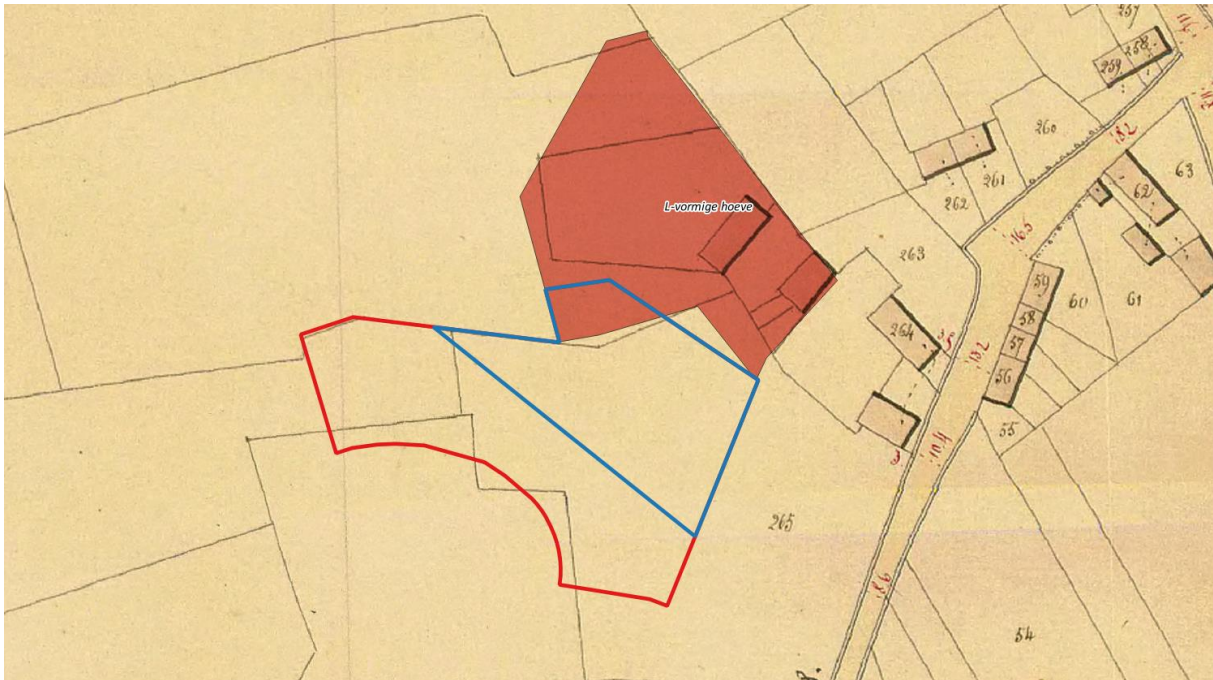
Op de kaart van Ferraris (1771-1778) staat het projectgebied aangeduid als akker of velden. Net ten noordoosten van het projectgebied bevinden zich enkele gebouwen langs de huidige Steenweg op Sevendonk. Het verloop van de huidige steenweg is licht gewijzigd t.o.v. het verloop op de kaart van Ferraris. Het projectgebied bevindt zich namelijk iets verder van de steenweg af dan hier afgebeeld is.

Figuur 7 : Projectgebied op kaart van Ferraris

⁷ Oorsprong van de naam, op: http://www.oud-turnhout.be/oorsprong_naam, laatst geraadpleegd op 27 november 2017

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is de -beschermde- hoeve (in tegenstelling tot de kaart van Ferraris) reeds weergegeven op het naburig perceel van het plangebied, hoewel enkel het noordelijk deel ervan. De schuur met een NW-ZO oriëntatie is pas later bijgebouwd (Figuur 9) (zie ook 5.3 Centraal Archeologische Inventaris). Het projectgebied zelf is op de Atlas der Buurtwegen onbebouwd. De noordoostelijke grens van het projectgebied komt reeds overeen met de toenmalige perceelsindeling, deze loopt verder over het onderzoeksgebied naar het oosten toe. Vermoedelijk is het terrein ook in deze periode in gebruik als landbouwgrond.

Figuur 8 : Projectgebied en beschermde monument op kaart Atlas der Buurtwegen

Figuur 9 : Projectgebied en beschermde monument op kaart Atlas der Buurtwegen (Bron: <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/11762/beelden>)

5.3. CENTRAAL ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS

De gegevens in de Centraal Archeologische Inventaris (CAI) zijn beperkt tot een opsomming van de gebouwen en relictten die hetzij beschermd zijn bij Koninklijk of Ministerieel Besluit of voorkomen op de vastgestelde lijst van 'beschermenswaardige gebouwen'.

Binnen, en grenzend aan, het plangebied bevindt zich een beschermd monument. Het betreft een hoevecomplex met moestuin en boomgaard, beschermd als monument sinds 17 mei 1999. De L-vormige hoeve bestaande uit een woonstalhuis van zeven traveeën en haaks een aanpalende langsschuur van vier traveeën, een vrijstaand bakhuisje en karrenhuis. De hoeve heeft een kern opklimmend tot de 18de eeuw, de schuur en bakhuis dateert van het vierde kwart van de 19de eeuw of eerst kwart van de 20ste eeuw, met moestuin en boomgaard.⁸

Daarnaast toont de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) 26 locaties binnen een straal van 1000 meter van het plangebied. Het betreft:

CAI-Locatie	Beschrijving	Datering
159099	Fragmenten aardewerk	IJzertijd
	Bewoningssporen	Vroege middeleeuwen
161804	Bunker	20 ^{ste} eeuw
161805	Bunker	20 ^{ste} eeuw
161806	Bunker	20 ^{ste} eeuw
161807	Bunker	20 ^{ste} eeuw
162606	Prikkeldraad	20 ^{ste} eeuw
162610	Prikkeldraad	20 ^{ste} eeuw
162611	Prikkeldraad	20 ^{ste} eeuw
162612	Loopgraaf	20 ^{ste} eeuw
162613	Prikkeldraad	20 ^{ste} eeuw
162614	Borstwering	20 ^{ste} eeuw
162615	Mogelijke bunker	20 ^{ste} eeuw
163197	Onbepaald	Nieuwe Tijd
165534	Aardewerk: 11 scherven	Middeleeuwen
206907	Bewoningssporen	Vroege/Volle middeleeuwen
950912	Watermolen	Late middeleeuwen
950916	Puin en uitgebroken muursporen	Late middeleeuwen
950917	Bewoningssporen	IJzertijd
		Late middeleeuwen
950918	Bewoningssporen	Volle middeleeuwen
950923	Bewoningssporen	Late middeleeuwen
950927	Losse vondsten: munten	Romeinse Tijd
951979	Molen	16 ^{de} eeuw
951980	Blekerij en sluis	17 ^{de} en 18 ^{de} eeuw
954593	Kerk	Late middeleeuwen
956408	Bewoningssporen	Volle middeleeuwen
956409	Waterputten	Late middeleeuwen

⁸ L-vormige hoeve, op <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/5585>, laatst geraadpleegd op 27 november 2017

Figuur 10 : Projectgebied met CAI-locaties en beschermde monumenten

In 2002-2003 werd de verkaveling 'Eigen', welke voor een deel overlapt met het plangebied onderzocht door middel van proefsleuven door het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium (IAP). In het gehele toenmalige plangebied werden proefsleuven aangelegd volgens de 'Lorraine'-methode, d.w.z. in een geschrinkt patroon en met een sleufbreedte van 2 m, een sleuflengte van 10 of 30 m, en een tussenafstand van 10 of 12 m. Daarbij werden in het noordelijk deel van de verkaveling een beperkt aantal (n=4) (paal)kuilen van beperkte diepte (max. 10 cm) aangetroffen op 30-35 cm onder het toenmalige maaiveld. Ter hoogte van deze zone werd een groot kijkvenster/opgravingsvlak aangelegd van ca. 620 m². Wegens de afwezigheid van vondstmateriaal konden de sporen niet gedateerd worden. Buiten de zone met de sporen werden geen archeologische resten aangetroffen.⁹

5.4. CONCLUSIE

Het plangebied heeft niet alleen een hoge archeologische verwachting omwille van de nabijheid van een historisch hoevecomplex, maar ook omwille van de gunstige topografische ligging op de hogere delen van een zandrug nabij de vallei van de Aa. Tevens ligt het plangebied tussen het gehucht 'Eigen' en de historische kern van Oud-Turnhout. Er zijn aanwijzingen dat in de buurt van Eigen een *allodium* van een zekere Gerard van Duffel lag, dat in 1187 werd overgedragen aan de Tempeliers.¹⁰ In de kern van Oud-Turnhout, slechts 200 m ten noordoosten van het plangebied, zijn tijdens archeologisch onderzoek nederzettingssporen uit de late middeleeuwen aan het licht gekomen.¹¹

⁹ Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Oud-Turnhout, Gommers, Agentschap Onroerend Erfgoed

¹⁰ Dillo M. & van Synghel G.A.M. 2000: Oorkondeboek van Noord-Brabant tot 1312. II. De heerlijkheden Breda en Bergen op Zoom, Den Haag, nr. 918 (verwijzing in niet-gepubliceerde nota: Leenders K.A.H.W. 2001: De plaats van Eigen in de lokale en regionale geschiedenis, Den Haag).

¹¹ Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Oud-Turnhout, Gommers, Agentschap Onroerend Erfgoed

6. RESULTATEN VAN HET VOORONDERZOEK

6.1. METHODE EN STRATEGIE

Het doel van een proefsleuvenonderzoek is het evalueren van de archeologische waarde op het gehele terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein op te graven. Dit gebeurt door middel van een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed. De proefsleuven werden volgens de methode van continue sleuven aangelegd.

De proefsleuven worden zo ingeplant dat ze verspreid over het projectgebied liggen en zo lang mogelijk zijn. Na het verwijderen van de verstoorde bovenlaag wordt het eerste leesbare archeologische niveau onderzocht of er antropogene sporen aanwezig zijn en wordt er metaaldetectie toegepast. Tevens dienen de storthopen met een metaaldetector op signalen gecontroleerd te worden.

Om een dekkingpercentage te bereiken van ongeveer 10% wordt aangeraden te werken met proefsleuven van 2 meter breed met een maximale tussenafstand van 15 meter. Bijkomstig dienen er steeds kijkvensters aangelegd te worden, ook als er geen sporen worden aangetroffen. Deze dienen dan om de schijnbare afwezigheid van de sporen te verifiëren. De zijden van de kijkvensters meten maximaal de afstand tussen twee sleuven. Met de kijkvensters of dwarssleuven kan een dekkingpercentage van 12,5% bereikt worden, wat wenselijk is voor degelijke uitspraken over het geheel van het terrein. Indien hiervan wordt afgeweken, wordt dit eveneens beargumenteerd.

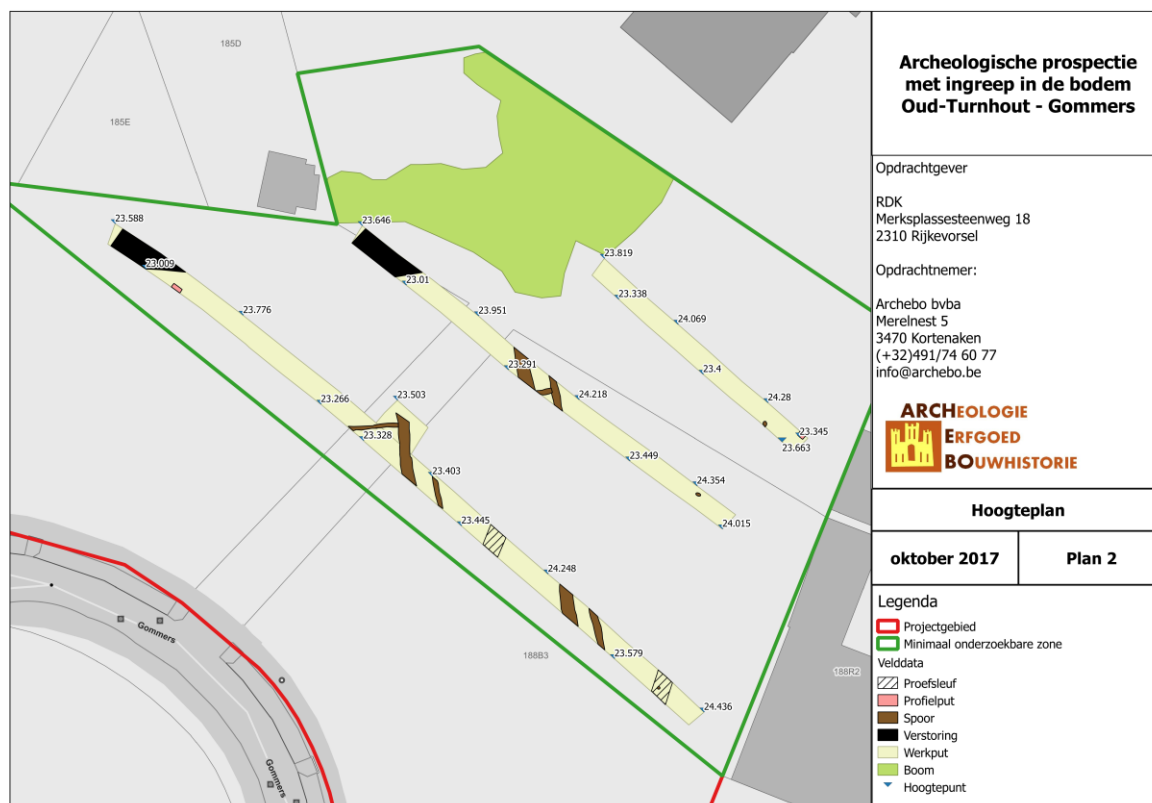
Gezien er in de derde sleuf (WP3) reeds de proefsleuven van het IAP uit 2002-2003 werden aangesneden, werden er verder geen proefsleuven aangelegd en werd dus het onderzoek beperkt tot de 'minimaal te onderzoeken' gebied. De onderzoekszone werd met andere woorden niet verder uitgebreid in zuidwestelijke richting.

Figuur 11 : Proefsleuf IAP in profiel (Archebo bvba, 2017)

6.2. ARCHEOLOGISCH NIVEAU EN PROFIELEN

Er werd slechts één archeologisch niveau aangetroffen. Dit niveau bevindt zich op ca. 80cm onder het maaiveld, tussen 23,0m en 23,6m TAW, waarbij de laagste waarden bereikt worden in het noordwesten van het plangebied en de hoogste waarden in het zuidoosten. Zowel het archeologisch niveau als het maaiveld van het terrein helt dus af naar het noordwesten toe, wat eveneens overeenkomt met het Digitaal Hoogtemodel (Figuur 5).

Figuur 12 : Allesporenplan met hoogtes (Archebo bvba, 2017)

Verspreid over het terrein werden twee profielen aangelegd en geregistreerd, teneinde een goed beeld te krijgen van de bodemopbouw. Een eerste profiel bevindt zich in de zuidwestelijke hoek van werkput 1 en een tweede in het noordwestelijke deel van werkput 3. Er zijn twee types van bodem aanwezig op het terrein. Voornamelijk komt het type Ap-C voor, waarbij de bouwvoor/plaggen zich onmiddellijk op de moederbodem bevinden (Figuur 12). Het plaggendek bestaat hierbij uit twee lagen (Ap1 en Ap2). De bovenst laag (Ap1) is de actuele ploeglaag of bouwvoor van 30 à 40cm. Daaronder bevindt zich een humeus pakket (Ap2). Dit is een deel van het plaggendek dat in het verleden is opgebracht en vaak maar kortstondig in cultuur is gebracht. Op sommige plaatsen is er nog een restant van de B-horizont aanwezig (Figuur 11).

Figuur 13 : Profiel 1, WP1: Ap1/Ap2-B-C (Archebo bvba, 2017)

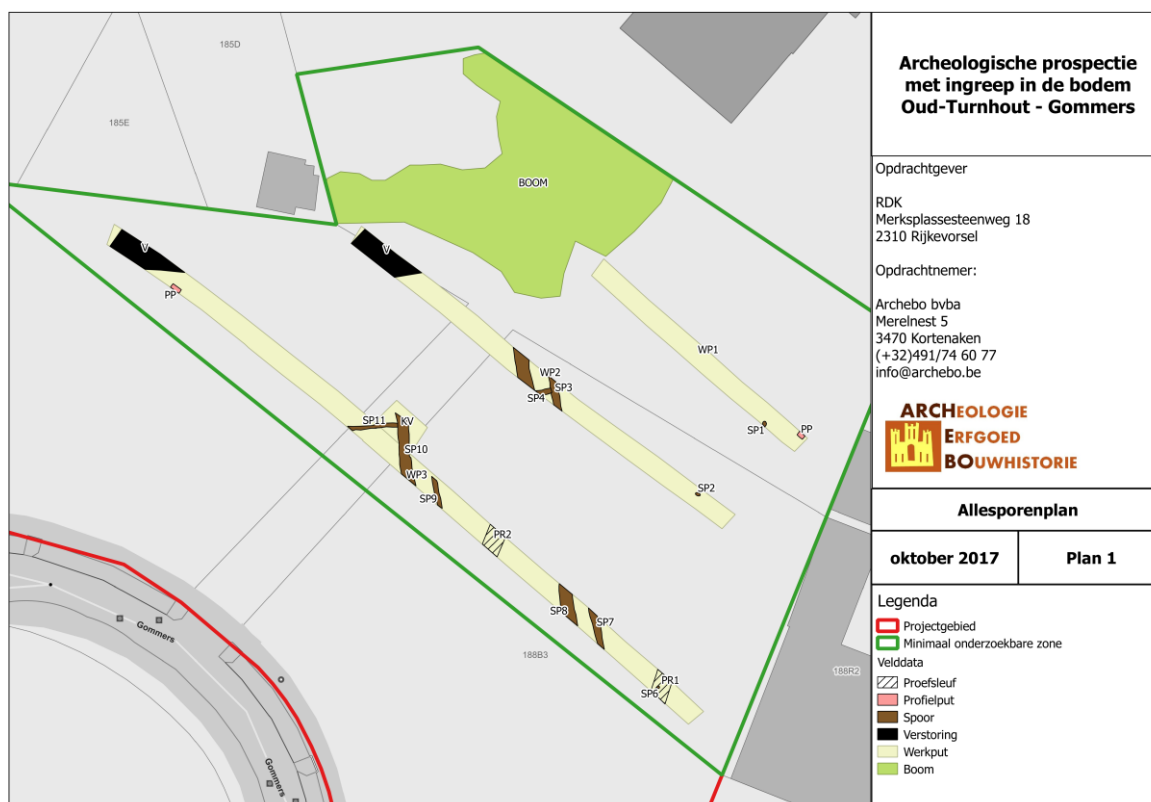
Figuur 14 : Profiel 2, WP3: Ap1/Ap2-C (Archebo bvba, 2017)

6.3. RESULTAAT PROEFSLEUVEN

6.3.1. Algemeen

In totaal werden drie parallelle proefsleuven en een kijkvenster aangelegd met een totale oppervlakte van ca. 350m², wat neerkomt op 11% van het te onderzoeken gebied.

In deze proefsleuven werden in totaal 11 archeologische sporen aangetroffen en geregistreerd. Het betreft daarbij drie natuurlijke kuilen, vier parallelle greppels met een N-Z oriëntatie en een greppel met een O-W oriëntatie. In de noordwestelijke hoek van de werkputten 2 en 3 werden 'vergravingen' aangesneden.

Figuur 15 : Allesporenplan (Archebo bvba, 2017)

Figuur 16 : Overzichtsfoto werkput 1 (Archebo bvba, 2017)

Figuur 17 : Overzichtsfoto werkput 2 (Archebo bvba, 2017)

Figuur 18 : Overzichtsfoto werkput 3 (Archebo bvba, 2017)

6.3.2. Natuurlijke sporen

In totaal werden drie sporen aangeduid en geregistreerd die geïnterpreteerd kunnen worden als natuurlijk sporen (sporen 1, 2 en 6).

Spoor 1 bevindt zich in het oostelijk deel van werkput 1. Het betreft een rond tot ovaal spoor met een lengte van 45cm en een breedte van 42cm. Het natuurlijke spoor bestaat uit grijs en bruin zand en vertoont heel wat bioturbatie.

Figuur 19 : Detailfoto spoor 1 (Archebo bvba, 2017)

Spoor 2 is een natuurlijk spoor dat bestaat uit donkergrijs zand met lichtbruine vlekken. In het vlak heeft het spoor een ovale vorm met een afmeting van 51 op 33cm. In coupe duikt het spoor weg naar het westen toe, waaruit blijkt dat het van natuurlijke oorsprong is.

Figuur 20 : Vlak- en coupefoto SP2, WP2 (Archebo bvba, 2017)

Spoor 6 is een rond, natuurlijk spoor met een diameter van 26cm. In coupe bleek het spoor 12cm diep te zijn. Het spoor bevat donkergrijs zand met lichtbruine vlekken.

Figuur 21 : Vlak- en coupefoto SP6, WP3 (Archebo bvba, 2017)

6.3.3. Greppels

In werkput 2 en 3 werden enkele greppels aangesneden.

Greppels SP3/7 en SP5/8 zijn twee parallelle greppels met een N-Z oriëntatie. De inhoud van beide greppels bestaat uit donkerbruin, homogeen en humusrijk zand. Evenwijdig met deze greppels werden nog eens twee parallelle greppels SP9 en SP10 aangetroffen. Deze greppels hebben onderling dezelfde inhoud en is vergelijkbaar met de eerstgenoemde greppels. Hierdoor kunnen ze in dezelfde periode gesitueerd worden.

Spoor 4/11 is een greppel met een O-W oriëntatie. Deze greppel bestaat uit donkerbruin en lichtbruin gevlekt zand en heeft een maximale breedte van 60cm. Spoor 4/11 wordt oversneden door de andere greppels, waardoor deze ouder gedateerd dient te worden.

Figuur 22 : Vlakfoto Sporen 3 t.e.m. 5, WP2 (Archebo bvba, 2017)

De aangesneden greppels zijn afgedekt door de bovenliggende bouwvoor/plaggen. Op basis van de (humusrijke) inhoud van de greppels zijn deze relatief recent te dateren en in verband te brengen met dit (antropogene) plaggendek. De humusrijke inhoud van deze greppels is namelijk sterk vergelijkbaar met het bovenliggende plaggendek (en dus in verband te brengen met de plaggenbemesting). De aanleg van de greppels kan evenwel ouder te dateren zijn. De greppels leverden geen vondsten op die een datering mogelijk maken. Vermoedelijk kunnen deze greppels in verband gebracht worden met de (vroegste fase van de) beschermde L-vormige hoeve die zich ten noorden van het projectgebied bevindt, al zijn hier geen directe aanwijzingen voor. De greppels zijn vermoedelijk gebruikt in functie van landbouwactiviteiten op het terrein, waarvan ook de nabijgelegen hoeve een getuige is.

Figuur 23 : Vlakfoto Sporen 10 en 11, Kijkvenster (Archebo bvba, 2017)

6.3.4. Overige sporen

In de noordwestelijke hoek van werkput 2 werd een ‘vergraving’ aangesneden. Deze vergraving vertoont opeenvolgend grijze lijnen, afgewisseld met bruin en geel gevlekt zand. Hieruit is af te leiden dat het wellicht een grote kuil betreft die geleidelijk is opgevuld. Dit is af te leiden aan de verschillende lenzen die te zien zijn in het vlak. De functie hiervan is niet geheel duidelijk. Mogelijk betreft het hier een opvulling na de ontginning van leem of klei. Deze vergraving gaat door de onderste Ap2-laag heen, wat betekent dat deze na de aanleg van (een deel van) het plaggendek is aangelegd en dus recenter te dateren is.

Ook in werkput 3 werd in de noordwestelijke zone een ‘vergraving’ aangetroffen. Het betreft hier twee naast elkaar liggende greppels met een NO-ZW oriëntatie, die mogelijk gekoppeld kunnen worden aan de vergraven zone in werkput 2.

Figuur 24 : Vlakfoto vergraving, WP2 (Archebo bvba, 2017)

6.4. ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN

Tijdens het proefsleuvenonderzoek werden er geen archeologische vondsten aangetroffen. Ook de metaaldetectie leverde geen artefacten op.

7. EVALUATIE, WAARDERING EN AANBEVELINGEN

7.1. EVALUATIE EN BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN

Tijdens het vooronderzoek met ingreep in de bodem, in de vorm een proefsleuvenonderzoek, zijn er in totaal drie proefsleuven en één kijkvenster aangelegd om het terrein archeologisch te kunnen evalueren en waarderen. Hierbij worden volgende onderzoeksvragen beantwoord:

- *Welke zijn de waargenomen horizonten (beschrijving + duiding)?*
Over het terrein komen twee verschillende profieltypes voor. Voornamelijk komt de bodemopbouw Ap-C voor, waarbij de bouwvoor zich onmiddellijk op de moederbodem bevinden. Op sommige plaatsen is er echter nog een restant van de B-horizont aanwezig.
- *In hoeverre is de bodemopbouw intact?*
De bodemopbouw vertoont een duidelijke plaggenbodem, waarbij de bodem een sterke antropogene invloed heeft gekend. Deze antropogene invloed heeft er voor gezorgd dat de originele bodemopbouw sterk verstoort is en dat de B-horizont slechts op sommige plaatsen deels aanwezig is.
- *Wat is de relatie tussen de bodem en de landschappelijke context?*
Landschappelijk gezien ligt het terrein in de overgang naar de vallei van de Aa. Dit gebied is sinds lange tijd in gebruik geweest voor landbouw, getuige hiervan zijn o.a. de kaart van Ferraris en de beschermdes hoeve naast het plangebied, wat dan ook af te leiden is uit de bodemopbouw.
- *Waardoor kan het ontbreken van een horizont verklaard worden?*
Het (deels) ontbreken van de B-horizont kan verklaard worden door het gebruik van het terrein als landbouwgrond doorheen de tijd. Door het bewerken van het terrein voor landbouwactiviteiten is de ondergrond sterk onderhevig geweest aan antropogene invloeden (o.a. ploegen), waarbij de B-horizont (deels) verdwenen is.
- *Zijn er tekenen van erosie of (andere) verstoringen?*
Er zijn geen aanwijzingen van erosie. Wel is er in het (lager gelegen) noordwestelijk deel van het onderzoeksgebied een 'vergraving' aangesneden. Deze vergraving kan mogelijk in verband gebracht worden met leem of klei ontginning, waarna de kuil die hierdoor ontstaan is, geleidelijk terug opgevuld is.
- *Zijn de proefsleuven van 2002-2003 waarneembaar? Komt de ligging van de sleuven overeen met de weergave op het overzichtsplaan in bijlage 4?*
Er werden in het zuidoostelijke deel van werkput 3 twee proefsleuven aangesneden die door het IAP werden aangelegd tijdens de campagne van 2002-2003. Deze bevinden zich echter niet op de plaats waar deze door het IAP opgetekend werden. De proefsleuven die werden aangesneden van het IAP bevinden zich meer naar het oosten toe, met een iets andere oriëntatie dan aangegeven op het plan van het IAP. De proefsleuven hebben eerder een NO-ZW oriëntatie dan een N-Z oriëntatie zoals weergegeven is op onderstaande kaart (blauwe pijl). De O-W georiënteerde proefsleuven die te zien zijn op het plan van het IAP, en normaal gezien dwars door werkput 3 zouden lopen, werden niet teruggevonden.

De parallelle greppels met een N-Z oriëntatie kunnen op basis van dezelfde oriëntatie, alsook op basis van hun inhoud in dezelfde periode gesitueerd worden. Op basis van de inhoud van de greppels zijn deze echter relatief recent te dateren. De greppels leverden evenwel geen vondsten op die een datering mogelijk maken. Desbetreffende greppels oversnijden de O-W georiënteerde greppel die bijgevolg ouder te dateren is. Gezien de greppels op basis van hun inhoud in verband gebracht kunnen worden met het plaggendek die deze greppels afdekt kunnen de greppels wellicht in dezelfde periode gesitueerd worden dan het intensief gebruik van het plaggendek (bemesting). De vergraving in het noordoosten van het onderzoeksgebied gaat door de onderste Ap2-laag heen en is bijgevolg recenter te dateren.

- *Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie afgebakend worden (incl. de argumentatie)? Staan deze mogelijk in verband met het beschermd hoevecomplex?*
Gezien de weinig archeologisch interessante sporen die werden aangetroffen tijdens het onderzoeksgebied (natuurlijke sporen en relatief recente greppels) kunnen er geen archeologische vindplaatsen afgebakend worden. Wel is het mogelijk dat de greppels die werden teruggevonden in verband kunnen gebracht worden met de hoeve, al zijn daar geen directe aanwijzingen of bewijzen voor. Deze greppels zijn echter niet archeologisch interessant om verder onderzoek te beargumenteren.
- *Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?*
N.v.t.
- *Zijn er indicaties voor de aanwezigheid van funeraire context?*
Er werden geen indicaties aangetroffen voor de aanwezigheid van funeraire context.
- *Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?*
N.v.t.
- *Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?*
N.v.t.
- *Wat zijn mogelijke maatregelen voor behoud in situ van waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijk ontwikkeling?*
N.v.t.
- *Indien waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling niet in situ bewaard kunnen blijven:*
 3. *Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?*
N.v.t.
 4. *Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij de aanpak van het vervolgonderzoek?*
N.v.t.
- *Welke vraagstellingen zijn relevant voor vervolgonderzoek?*
N.v.t.
- *Is voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijk onderzoek nodig? Zo ja, welke type(s) van stalen kunnen kenniswinst opleveren en in welke hoeveelheid?*
N.v.t.
- *Is de gehanteerde methodiek effectief gebleken en was een optimale evaluatie van het archeologisch bodemarchief mogelijk? Zo nee, welke alternatieve uitvoeringswijzen kunnen tot betere resultaten leiden?*
De methodiek die werd toegepast was effectief om het doel van een proefsleuvenonderzoek te bereiken en de vooropgestelde vraagstellingen te beantwoorden.

7.2. WAARDERING EN AANBEVELINGEN

Uit het vooronderzoek met ingreep in de bodem is gebleken dat er slechts enkele greppels werden aangetroffen binnen het onderzoeksgebied. Deze greppels kunnen echter relatief recent gedateerd worden. Er zijn bijgevolg te weinig archeologisch interessante sporen aangetroffen die een verder onderzoek kunnen staven. Op basis van het gevoerde onderzoek wordt er geadviseerd om geen verder archeologisch onderzoek op te leggen in welke vorm dan ook en het terrein definitief vrij te geven.

8. BIBLIOGRAFIE

Dillo M. & van Synghel G.A.M. 2000: Oorkondeboek van Noord-Brabant tot 1312. II. De heerlijkheden Breda en Bergen op Zoom, Den Haag, nr. 918 (verwijzing in niet-gepubliceerde nota: Leenders K.A.H.W. 2001: De plaats van Eigen in de lokale en regionale geschiedenis, Den Haag).

Dondeyne, S., L. Vanierschot, R. Langohr, E. Van Ranst en J. Deckers, 2015: *De grote bodemgroepen van Vlaanderen. Kenmerken van de "Reference Soil Groups" volgens World Reference Base*. Departement Leefmilieu, Natuur & Energie.

Online bronnen:

Databank Ondergrond Vlaanderen: <https://dov.vlaanderen.be>

Oud-Turnhout, op: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/120753>, laatst geraadpleegd op 27 november 2017

L-vormige hoeve, op <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/5585>, laatst geraadpleegd op 27 november 2017

Kempen (streek), op: [https://nl.wikipedia.org/wiki/Kempen_\(streek\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Kempen_(streek)), laatst geraadpleegd op 26 oktober 2017

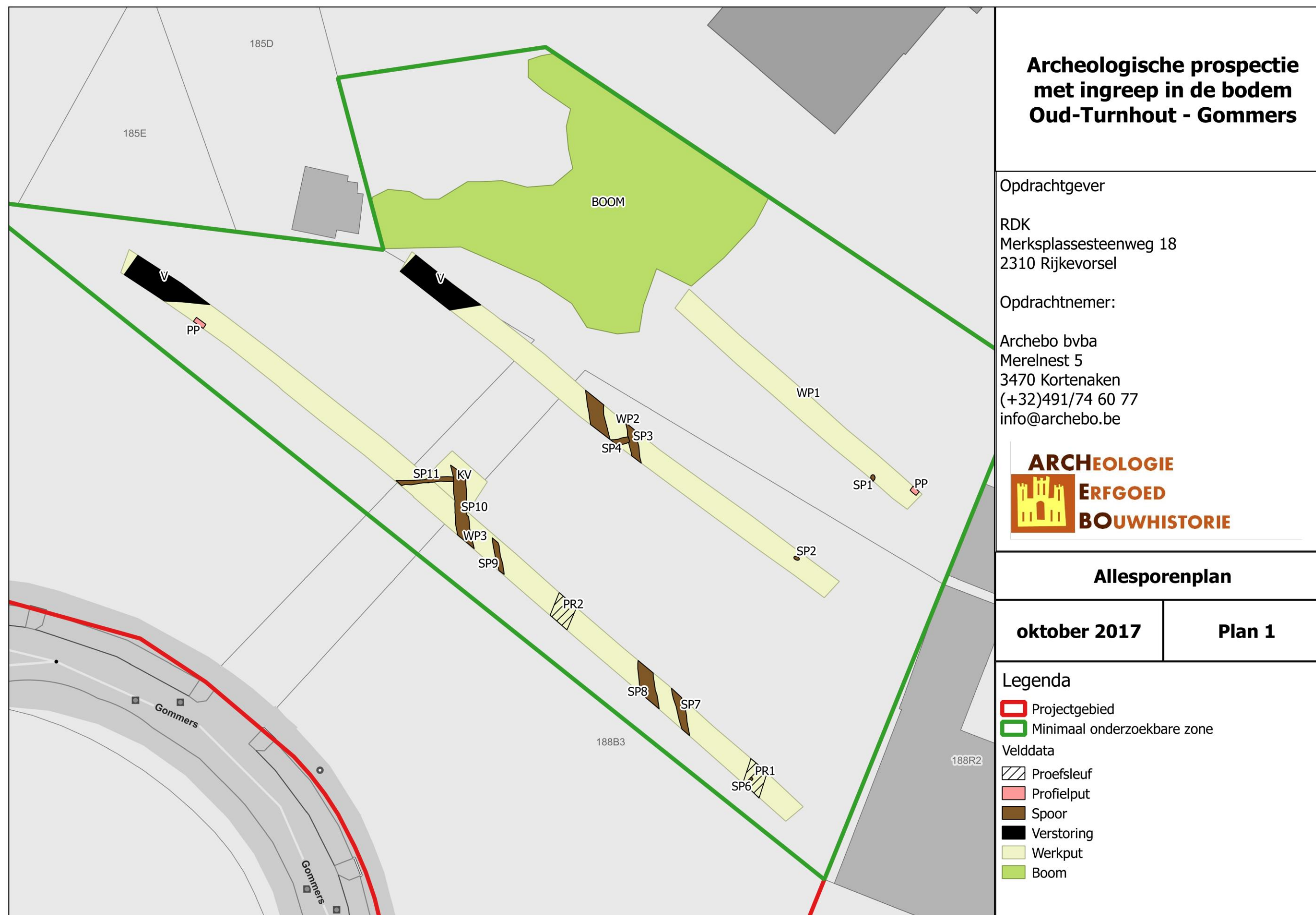
Oorsprong van de naam, op: http://www.oud-turnhout.be/oorsprong_naam, laatst geraadpleegd op 27 november 2017

9. FIGURENLIJST

Figuur 1: Situering van het projectgebied op de GRB-kadasterkaart (Geopunt, 2017)	ii
Figuur 2: Situering van het projectgebied op orthofoto (Geopunt, 2017)	ii
Figuur 3: Topografische kaart van het gebied met aanduiding van het plangebied (NGI, 2015).	3
Figuur 4 : Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied.	4
Figuur 5 : Projectgebied op Digitaal Hoogtemodel	5
Figuur 6 : Hoogteprofiel doorheen het plangebied in O-W richting	5
Figuur 7 : Projectgebied op kaart van Ferraris	6
Figuur 8 : Projectgebied met CAI-locaties en beschermde monumenten	9
Figuur 9 : Proefsleuf IAP in profiel (Archebo bvba, 2017)	10
Figuur 10 : Allesporenplan met hoogtes (Archebo bvba, 2017)	11
Figuur 11 : Profiel 1, WP1: Ap-B-C (Archebo bvba, 2017)	12
Figuur 12 : Profiel 2, WP3: Ap-C (Archebo bvba, 2017)	12
Figuur 13 : Allesporenplan (Archebo bvba, 2017)	13
Figuur 14 : Overzichtsfoto werkput 1 (Archebo bvba, 2017)	14
Figuur 15 : Overzichtsfoto werkput 2 (Archebo bvba, 2017)	14
Figuur 16 : Overzichtsfoto werkput 3 (Archebo bvba, 2017)	14
Figuur 17 : Detailfoto spoor 1 (Archebo bvba, 2017)	15
Figuur 18 : Vlak- en coupefoto SP2, WP2 (Archebo bvba, 2017)	15
Figuur 19 : Vlak- en coupefoto SP6, WP3 (Archebo bvba, 2017)	16
Figuur 20 : Vlakfoto Sporen 3 t.e.m. 5, WP2 (Archebo bvba, 2017)	16
Figuur 21 : Vlakfoto Sporen 10 en 11, Kijkvenster (Archebo bvba, 2017)	17
Figuur 22 : Vlakfoto vergraving, WP2 (Archebo bvba, 2017)	17
Figuur 23 : Onderzoeksgebied op GRB en plan van IAP (Archebo bvba, 2017)	19

10. SPORENLIJST

Projectcode: 2017/192																																	
Lijstonderwerp: Sporenlijst Oud-Turnhout - Gommers																																	
Spoor	Werkput	Vlak	Sector	Vak	Vorm	Aard		Kleur		Textuur	Inclusies			Afmetingen		Bioturbatie	Aflijning	Coupe	Interpretatie	Spoorassociaties		Spoorrelaties			Datering	Herkenningsnummer(s)						Datum	
						Homogeen	Heterogeen	Hoofdkleur	Bijkleur		Soort	Grootte	Hoeveelheid	Vlak	Diepte					Hoort bij	Is vervolg van	Jonger dan	Ouder dan	Gelijktijdig met		Foto's	Kaarten	Plannen	Plattegronden	Coupetekeningen	Profieltekeningen		
1	1				rond/ovaal		X	donkergrijs	bruin	zand				45-42		ja	vaag	NEE	natuurlijk											Sp1			27/11/2017
2	2				ovaal		X	donkergrijs	bruin	zand				51-33		ja	vaag	JA	natuurlijk											Sp2			27/11/2017
3	2				langwerpig	X		donkerbruin		zand				max 81		nee	scherp	NEE	greppel		7	4		5/8, 9, 10	Post-ME					Sp3			27/11/2017
4	2				langwerpig		X	donkerbruin	lichtbruin	zand				max 60		ja	scherp	NEE	greppel		11		3, 5		Post-ME					Sp4			27/11/2017
5	2				langwerpig	X		donkerbruin		zand				max 136		nee	scherp	NEE	greppel		8	4		3/7, 9, 10	Post-ME					Sp5			27/11/2017
6	3				rond		X	donkergrijs	lichtbruin	zand				diam. 26	12	ja	vaag	JA	natuurlijk											Sp6			27/11/2017
7	3				langwerpig	X		donkerbruin		zand				max 78		nee	scherp	NEE	greppel		3			5/8, 9, 10	Post-ME					Sp7			27/11/2017
8	3				langwerpig	X		donkerbruin		zand				max 140		nee	scherp	NEE	greppel		5			3/7,9, 10	Post-ME					Sp8			27/11/2017
9	3				langwerpig	X		donkerbruin		zand				max 80		nee	scherp	NEE	greppel						Post-ME					Sp9			27/11/2017
10	3				langwerpig	X		donkerbruin		zand				max 128		nee	scherp	NEE	greppel			11			Post-ME					Sp10			27/11/2017
11	3				langwerpig		X	donkerbruin	lichtbruin	zand				max 59		ja	scherp	NEE	greppel		4		10		Post-ME					Sp11			27/11/2017

Archeologische prospectie met ingreep in de bodem Oud-Turnhout - Gommers

Opdrachtgever

RDK
Merksplassesteenweg 18
2310 Rijkevorsel

Opdrachtnemer:

Archebo bvba
Merelnest 5
3470 Kortenaken
(+32)491/74 60 77
info@archebo.be

Allesporenplan

oktober 2017

Plan 1

Legenda

- Projectgebied
- Minimaal onderzoekbare zone
- Velddata**
- Proefsleuf
- Profielpuut
- Spoor
- Verstoring
- Werkput
- Boom

